

PŮVOD BIHORSKÝCH SLOVÁKOV Z HĚADISKA KRITICKEJ ANALÝZY DIELA GRIGOREHO BENEDEKA (JAZYKOVÝ A HISTORICKÝ KONTEXT)¹

JURAJ CIGÁŇ – PETER CHRASTINA

Origin of Bihor Slovaks from the point of view of critical analysis of Grigore Benedek's work (language and historical background)

Abstract: Large migratory movements that followed after Satumarský peace (1711) in Hungary significantly changed the ethnic structure of its population. They included also migration of Slovaks to present-day Romania Bihor area. This colonization process took place in several waves since the late 18th to 19th century, supported by the Hungarian aristocracy. In contrast to the settlement of fertile lowlands in “Dolná zem” (Lower Country) the motivation of migration were land use of mountain Plopiș, located in Bihor in northwestern Romania. Article deals with the problem of the origin of the Slovak population in Romania Bihor in the context of the work of Romanian linguist and Slovakist – Grigore Benedek, with respect to the language (previous linguistic analysis of Slovak dialects) as well as from a historical perspective (research of relevant literature, respectively from archives and church registers). We noticed how the original Benedek's linguistic analysis of Slovak dialects in Bihor and Sălaj underwent considerable change in his later research. The newer linguistic work, influence by this research, in an important way contributed to the clarification of the issues of primary and secondary colonization outbreaks (Orava, Kysuce, respectively Gemer and Novohrad region), which was launched by the immigration of Slovak people to the Bihor localities.

Key words: Slovaks, colonisation, Bihor county, Romania.

¹ Štúdia je súčasťou riešenia projektu č. 1/0208/12 (Krajina a jej využívanie ako fenomén základného a aplikovaného historickogeografického výskumu), podporovaného grantovou agentúrou VEGA a Výskumného projektu č. GAP410/12/G113 (Výzkumné centrum historické geografie), podporovaného Grantovou agentúrou České republiky.

Úvod

Vyhnanie osmanských Turkov (1699) a porážka posledného stavovského povstania (1711) znamenali prelom v hospodársko-spoločenskom vývoji Uhorska i celej strednej Európy. Veľké migračné pohyby (najmä v smere sever–juh), ktoré po satumarskom mieri nastali v Uhorsku, ovplyvnili, ba miestami úplne zmenili národnostnú štruktúru jeho obyvateľstva (Divičanová – Krupa 1999: 5–7). Ich súčasťou bolo aj sťahovanie Slovákov na územie dnešného rumunského Bihoru, ktoré sa začalo v poslednej štvrtine 18. storočia a zintenzívnilo v prvej polovici 19. storočia.

Tento kolonizačný proces prebehol v niekoľkých vlnách a podporovala ho uhorská šľachta. Jeho špecifikom (na rozdiel od osídľovania úrodných oblastí Dolnej zeme) bola prevaha lesných remesiel v zamestnaní nových osadníkov, ako aj práca v sklárni. Pôvodný zámer zemepánov zo začiatku 18. storočia – osídliť dovtedy nedotknuté lesné komplexy pohoria Plopiș v župe Bihar (severozápadné Rumunsko)² rumunským obyvateľstvom bol totiž neúspešný.³ Ekonomické zhodnotenie prírodných zdrojov Plopișa mali preto zabezpečiť pracovné sily z horného Uhorska. Okrem produkcie palivového dreva z rozsiahlych bukových lesov a výroby potaše (*popelovej masti / sadla*) Slováci zberali kremeň (*žabicu*), ktorý sa hojne vyskytoval na povrchu alebo v korytách vodných tokov. Časť týchto komodít bola určená voľne na predaj, zvyšok spotrebovala Bánffyho skláreň v Novej Hute založená v roku 1790 (Sarkadi – Winkler – Vende 1901: 303; Sághegyi 1938: 301; Veres 2006: 197). Odlesnené plochy slovenskí kolonisti využívali ako polia a trávne porasty (na chov dobytka). Po zániku sklárskej huty koncom 19. storočia a deforestácii vrcholových partií pohoria sa poľnohospodárstvo stalo ich hlavným zamestnaním, ktorému sa venujú dodnes (bližšie Benža ed. 1998).

Podľa Granatiera a Třešňáka (1930: 173), Sega (1956: 493) a Siráckeho (1980: 87–88) ako prvý začal predmetný priestor osídľovať obyvateľstvom z hornouhorských stolíc magnát Barányi, o niekoľko rokov neskôr jeho príklad nasledovali Bánffy, Batthyányi, Kereszegi a čiastočne aj Zichy. Primárna fáza kolonizácie tohto územia bola úspešne ukončená ešte v prvej polovici 19. storočia. Následnou sekundárnou, resp. vnútornou kolonizáciou (pokračujúcou až do začiatku 20. storočia) získalo toto územie špecifický slovenský ráz, ktorý nezmenili ani vystáhovalcká vlna

² Pohorie Plopiș (Șes) sa rozprestiera severne od rieky Crișul Repede (Rýchly Kriš) a južne od rieky Barcău. Má dĺžku približne 50 km a šírku 15 až 30 km; jeho nadmorská výška nepresahuje 920 m. V starších prácach na Slovensku sa niekedy používa aj Rudohorie (z maď. Rész hegység), príp. Sedmohradské rudohorie.

³ Rumuni tu mali ťažiť drevo a podieľať sa na pomocných prácach v Batthyányiho sklárni v Starej Hute, ktorú založili okolo roku 1730–1736. Zanikla v poslednom decéniu 18. storočia, po vybudovaní sklárne v Novej Hute.

do Brazílie (1930), event. reemigrácia do Československa (1947–1949) a Slovenska (po roku 1989), pričom kompaktné osídlenie Slovákmí tu pretrváva dodnes.⁴

V štúdií sa budeme venovať otázke pôvodu slovenského obyvateľstva v rumunskom Bihore v kontexte diela rumunského lingvistu a slovakistu G. Benedeka. Konkrétne sa pokúsime o odborne korektnú analýzu jeho prác o slovenských dialektoch v tomto regióne, ktoré budeme konfrontovať s písomnými prameňmi a sekundárnou literatúrou. Všimneme si, ako sa Benedekove staršie jazykové analýzy slovenských nárečí oblastí Bihar a Sălaj dostali do rozporu s jeho neskoršími výskumami archívov a miestnych matrik a takisto ako jeho novšie jazykové práce (práve pod vplyvom týchto zistení) prispeli k ujasneniu problematiky jednotlivých kolonizačných ohnísk, z ktorých prichádzali Slováci do bihorských lokalít. Pri jazykovej analýze venujeme krátku pozornosť aj jednému z veľmi dôležitých aspektov vývinu jazyka – jeho kontaktu s iným jazykom alebo nárečovou oblasťou.

Reflexie na pôvod bihorských Slovákov v literatúre

O pôvode slovenského obyvateľstva v bihorskom kraji sa v odbornej (i populárno-vedeckej) literatúre ešte donedávna uvádzalo, že sem prišlo prevažne z východného Slovenska, konkrétne zo Šariša a Zemplína. K tomuto „zisteniu“ ako prvý zrejme dospel maďarský historik Karácsonyi, ktorého list citoval vo svojej správe A. Kompánek (Granatier – Třešňák 1930: 173). Karácsonyi sa pravdepodobne opieral o ústne podanie, príp. menej spoľahlivé dáta od miestnych informátorov.

Neskorší bádatelia pravdepodobne iba prevzali tieto informácie bez predchádzajúcej kritickej analýzy. Napr. R. Urban (1930: 117, 125, 130, 133) píše, že slovenské enklávy v Bihore boli kolonizované zo Zemplína, Šariša, Gemera a Oravy. Podobné fakty, t. j. východo-, príp. stredo- a severoslovenské stolice a regióny (Gemer, Zemplín, Abov, Zvolen, Kysuce...) uvádzajú J. Svetoň (1943: 30), L. Hamáš (1974: 127), J. Sirácky (1980: 89), O. Štefanko (1998: 17–18) i L. Lenovský (2006: 90). Spomedzi starších prác má zásadný význam štúdia Granatiera a Třešňáka z roku 1930, v ktorej sa okrem iného zmieňujú o miešanom charaktere jazyka a kroja „vrchárov“ z Maďarpotoku (Gemelčičky): „*Moc je tu prvkov oravských.*“ (Granatier – Třešňák 1930: 173)

⁴ Slovenské obyvateľstvo dnes nájdeme napr. v obciach Huta Voivozi (Stará Huta), Socet (Huta Sočet alebo Zachotár), Şinteu (Nová Huta), Valea Târnei (Židáreň), Budoiu (Bodonoš), Făget (Gemelčička), Borumlaca (Boromlak), Vârzari (Varzaľ), Borod Şeran (Šarany), Marca Huta (Bojovské), Sacalasău Nou (Nový Šastelek, alebo aj Bajaš a Petriš), Valea Cerului (Čerpotok). Keďže väčšina slovenských obcí sa nachádza v župe Bihar (len štyri obce patria administratívne do župy Sălaj), kvôli zjednodušeniu budeme používať označenie Bihar, resp. bihorský kraj pre celú oblasť.

Najväčším nedostatkom daných i novších prác (napr. Michalčák 1995) je, že neuvádzajú alebo iba všeobecne charakterizujú zdroje (list, správa), z ktorých ich autori preberali údaje týkajúce sa pôvodu bihorských Slovákov. Problematické uplatnenie má aj databáza získaná prostredníctvom „oral history“, ktorá – po viac ako dvoch storočiach od usadenia sa Slovákov v Bihore, zostáva neistou a (iba) relatívnu výskumnou platformou. Na druhej strane napr. školské „kroniky“ v Bodoňoši, v Novej Hute a v Gemelčičke, napísané na základe spomienok starších ľudí, pomerne spoľahlivo (a v súlade s archívnymi prameňmi) opisujú vybrané aspekty vzniku dotknutých obcí.

Pôvod bihorských Slovákov v diele G. Benedeka (jazykový a historický kontext)

Nejasnosť v otázke pôvodu bihorských Slovákov sa odzrkadlila aj v raných dielach priekopníka štúdia slovenských bihorských nárečí G. Benedeka (1963; 1970). Vo svojom článku o dialektológii zmiešaného jazyka Slovákov v lokalitách Borumlaca (Boromlak) a Värzari (Varzal') z lingvistickej enklávy Crišana, uvádza niektoré najdôležitejšie javy, ktoré považuje za východoslovenské a ktoré podľa neho ovplyvnili stredoslovenský základ jazyka týchto lokalít (Benedek 1963: 235):

- 1) strata kvantity (to sa týka aj nevyslovovania diftongov);
- 2) prízvuk na predposlednej slabike;
- 3) za praslovanským **e* v krátkej slabike po labiálnych spoluhláskach sa vyslovuje *ja*: *mjaso*, *pjast'*, *hovjado* atď.;
- 4) namiesto slabikotvorného *l* sa vyslovuje *l* neslabikotvorné sprevádzané samohláskou: *klupko*, *potlust'*, *dluhe*...;
- 5) za praslovanským **B*, **B* v silných pozíciách je samohláska *e*: *jarek*, *darenni*, *xrbet*, *preze mňa*, *ve vod'e*, *kos'el*, *jamečka*, *zemret'*, *deska*...;
- 6) substantíva typu *srce* majú v nom. sg. koncovku *-o*: *srco*, *pl'eco*, *vajco*, *vreco*, *ojo*...;
- 7) v gen. a v lok. pl. majú všetky substantíva koncovku *-ox*: *jas'ox*, *sluhox*...;
- 8) v inštrumentáli sg. majú podst. mená, príd. mená, zámená a číslovky v ženskom rode terminácie *-u*: *z dobru ženu*, *s t'ebu*, *z jednu*...

Ako uvádza autor, tieto javy prenikli do spomenutých dvoch dedín zo susedných obcí Socet (Huta Sočet, resp. Zachotár), Şinteu (Nová Huta), Huta Voivozi (Stará Huta), Valea Târnei (Židáreň), o ktorých sa predpokladalo, že sem prišli Slováci prevažne z východného Slovenska (zo Šariša a Zemplína).

Benedekove jazykové analýzy slovenských nárečí z roku 1963 a 1970 sa však dostávali do rozporu s jeho neskoršími výskumami historických dokumentov z archívov a cirkevných matrik, ktoré v mnohom napovedali o osídľovaní tohto regiónu. Jednotlivé matriky totiž často spomínajú aj rodnú obec alebo stolicu, v ktorej sa zomretý narodil. Väčšina z tu spomenutých obcí leží na Orave, najmä na hornej

Orave alebo na rozhraní Gemerskej, Novohradskej a Zvolenskej stolice. Na margo predmetného nesúladu sám autor neskoršie poznamenal: „*Pokiaľ ide o pôvod bihorských Slovákov, historické záznamy nie sú v plnom súlade s charakterom nárečí.*“ (Benedek 1983: 13)

V spojitosti s vyššie uvedeným tvrdením G. Benedeka vyznieva paradoxne fakt, že ako autor štúdie z roku 1963 nedošiel k záverom o nevýchodoslovenskom pôvode jazyka skúmaných lokalít, a to aj napriek tomu, že citoval prácu slovenského jazykovedca Š. Tóbika (1937) o zmiešaných gemerských nárečiach. Podľa M. Hovančíka (2012) sa Benedek počas písania svojho prvého diela mohol stretnúť aj s ďalšou Tóvikovou štúdiou o gemerských dialektoch (Tóvik 1957). Pochybenia svojho kolegu a krajana o pôvode migrantov z horného Uhorska si nevšimol ani rumunský jazykovedec A. Tănăsescu (1967), ktorý ich nekriticky prebral do svojho diela o nárečiach Bihoru a Sălaja.

Na základe údajov z matriky zomretých rímskokatolíckeho farského úradu v Novej Hute (1838–1879), prameňov z archívu rímskokatolíckeho biskupstva v Oradei (spisy č. D 3029b; D 3042) ako aj databázy z práce E. Michalčákovej (1980) možno konštatovať, že zdrojovou oblasťou slovenskej kolonizácie Bihoru a Sălaja boli Kysuce (Trenčianska stolica) a predovšetkým Orava (najmä horná), príp. obce ležiace na rozhraní Gemerskej, Novohradskej a Zvolenskej stolice (diagram 1). Zaujímavé je tiež, že konkrétne lokality v Gemerí a Novohrade boli kolonizované práve z hornej Oravy.

Podľa výpisov z matrik farností v Novej Hute väčšina obyvateľstva prišla do dedín Sočet, Stará Huta, Nová Huta, Židáreň a Gemelčička zo stolíc Zvolen (spomínajú sa Detva a Detvianska Huta), Novohrad (Polianky, Mláky, Sklárska Huta, Ipeľ, Chladná Studňa, Dobrý Potok, Látky, Nový Svet, Čechánky, Divín a Rimavské Brezovo) a Gemer (Šoltýska, Császárpatak, Utekáč, Ďurkovka, Lom, Havrilo, Drábsko, Kysuce, Dolinka, Ďubákovo, Kokava a Čeremoš), z hornej Oravy (Erdútka a Veselé, čiastočne aj z dedín Lipnica, Polhora, Námestovo, Ústie a Klin) a zo strednej (Habovka) a dolnej Oravy (Pucov, Pribiš, Valaská Dubová).

Z obcí a regiónov sa najčastejšie spomínajú Lom, Šoltýska, Ďubákovo, Polianky, Látky, Ipeľ, Detva, event. Kysuce; zriedkavejšie sa uvádzajú Kokava, Rimavské Brezovo a Mláky. Mená ostatných osád sa vyskytujú len sporadicky.

V matrikách figurujú aj Handel' v Šarišskej a Svetlice v Zemplínskej, či Holloháza v Abovskej stolici (na území dnešného Maďarska) s rozvinutým sklárstvom. Časť kolonistov prišla aj z Folvarku, zrejme z lokality na území obce Písek (pri Jablunkove).⁵ Neraz sa však spomína len stolica alebo oblasť, kde sa zomretý narodil (napr. Orava/Árva, Gömör, Moravia, Galicia).

⁵ Možnosť, že ide o Folvark (dnes Stráňany) v Spišskej stolici považujeme za menej pravdepodobnú. Žijú tu totiž Rusíni gréckokatolíckeho vierovyznania, čo nezodpovedá etnickej a konfesionalnej štruktúre slovenského obyvateľstva v Bihore.

V mnohých prípadoch sa teda obyvateľstvo z hornouhorských stolíc dostalo do Bihoru nepriamo, čiže v prvej fáze migrácie sa presťahovalo napr. z hornej Oravy do obcí v západnom alebo severozápadnom Gemeri a Novohrade a len potom do Bihoru (Benedek 1983: 20; Michalčák 1995: 25).

Vychádzajúc z vyššie uvedenej databázy je zrejmé, že do obcí Ťinteu (Nová Huta), Huta Voivozi (Stará Huta), Socet (Huta Sočet alebo Zachotár), Valea Târnei (Židáreň) a Făget (Gemelčička) prišli Slováci najmä z Oravy, Gemera, Novohradu a Zvolena a len sporadicky zo Zemplína, Abova, Spiša a Šariša. A teda aj slovenské obyvateľstvo ďalších osád ako Borod Șeran (Šarany), Marca Huta (Bojovské), Marca (Markasek), Sacalasău Nou (Nový Šastelek, alebo aj Bajaš a Petriš), Valea Cerului (Čerpotok), Zăuan Băi (Zavaň) a Foglaș (Fogaš) založených druhotnou kolonizáciou z týchto obcí pochádza najmä z uvedených stolíc Slovenska (Michalčáková 1981). Za zmienku stojí, že podobné zistenia uvádza vo svojom článku E. Michalčáková (1980), v ktorom skúmala aj výskyt priezvisk bihorských Slovákov v ich niekdajšej vlasti.

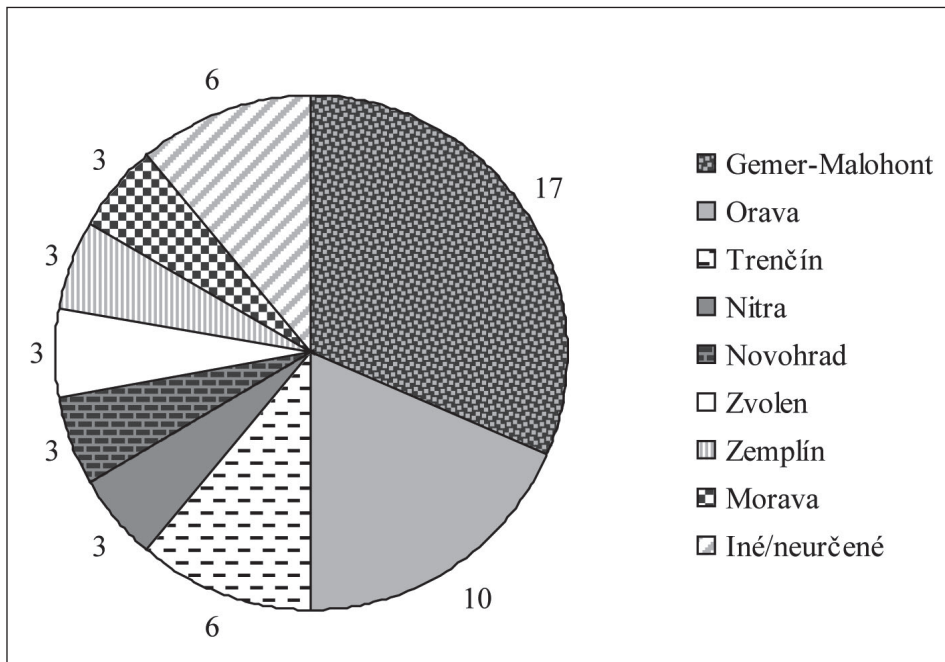

Diagram 1. Nová Huta – pôvod a početnosť zomretých v rokoch 1852–1869.

Po revízií svojich zistení došiel G. Benedek na začiatku 70. rokov minulého storočia k názoru, že s výnimkou obyvateľov obcí Chioag (Ťivag) a Fegernic (Feďvernek) v Bihore,⁶ kde sa hovorí stredoslovenským dialektom, sa väčšina prisťahovalcov dostala do bihorskeho kraja najmä z hornej Oravy a severozápadného Gemera (Benedek 1974: 140). V týchto regiónoch sa hovorilo prechodnými, resp. zmiešanými nárečiami a preto už samotné dialekty prinesené do Bihoru neboli jednotné. Po usídlení sa v Bihore dostávali tieto zmiešané (nehomogénne) nárečia nové formy. Príčinou tejto rôznorodosti bola podľa M. Hovančika (2012) predovšetkým sociálna mobilita obyvateľstva (čulý styk medzi jednotlivými obcami, predovšetkým uzatváranie manželstiev, sťahovanie sa za prácou, či zakladanie nových osád). Preto sa v oblastiach slovenských bihorských dialektov stretávame s početnými jazykovými dubletmi, nedôslednosťami a variantnosťou v susediacich dedinách, ba dokonca aj v prejavoch jednotlivcov jednej lokality (porovnaj napr. Morong 2006). Vďaka viacerým spoločným črtám G. Benedek (1974: 132; 1983: 21) tieto nárečia zaradil v rámci bihorských slovenských dialektov do skupiny tzv. zmiešaných nárečí s výskytom stredoslovenských, ako aj nestredoslovenských (t. j. západo-, resp. východoslovenských) prvkov. K rovnakým záverom neskôr došiel aj P. Rozkoš (1987: 176).

So zreteľom na celkový ráz týchto nárečí G. Benedek (1983: 158) konštatoval, že „pri ich lokalizácii prichádzajú do úvahy práve hornooravské nárečia. Samozrejme toto nevylučuje možnosť lokalizácie aj na iné oblasti na západnom alebo východnom Slovensku.“ Ako obzvlášť nápadnú označil ich podobnosť najmä s dialektmi okolia Námestova a Oravskou priehradou zatopených osád, s ktorými majú viacej spoločných znakov. Na druhej strane pripomína, že: „...mnohé z týchto osobitostí sa vyskytujú okrem hornej Oravy aj inde na Slovensku, najmä v nárečiach okolia Kysúc, ale aj na východnom a prípadne aj na strednom Slovensku.“ (Benedek 1983: 158)

Pomer jednotlivých nárečových typov pri utváraní slovenských nárečí v Bihore a Sälaji teda nebol rovnaký. V nárečí každej obce (okrem Fegernica a Chioagu) síce prevládajú hornooravské osobitosti, popri nich sa ale v jednotlivých obciach vyskytujú prvky charakteristické aj pre iné nárečia, najmä hornotrenčianske.

Jednotlivé nárečia sa totiž „nepomiešali“ porporčne v každej obci, ale naopak jeden z dialektov, pravdepodobne ten, ktorým hovorila väčšina obyvateľstva, prevládol a nárečia, ktorými hovoril menší počet prisťahovalcov, resp. nárečia s menšou hospodárskou alebo spoločenskou váhou vymizli. Podľa G. Benedeka (1983: 20) sa analogicky utvárali aj dialekty v matranských a najmä bukovských Hutách s rozvinutým sklárstvom: „následkom miešania čiastočne podobných nárečí v podobných podmienkach majú slovenské nárečia bukovských Hút a bihorskeho pohoria mnoho spoločných črt.“

⁶ Tieto lokality sú geograficky izolované od ostatných slovenských enkláv v bihorskom kraji.

Na tomto mieste si dovoľíme malú metodologickú odbočku. Pri historicky rozlične motivovanom sťahovaní sa nositeľov dialektu z viacerých nárečových oblastí do inej jazykovej oblasti naberajú do určitej miery na význame aj aspekty kontaktného jazyka, resp. nárečia. A práve tu sa nám vyššie uvedená problematika dostáva do jasnejších súvislostí. Kontaktné jazyky totiž (tak ako to definovala jazykoveda) môžu byť adekvátne definované iba s odkazom na mimojazykové historické doklady o daných jazykoch alebo o ich nositeľoch. Neexistujú totiž spoľahlivé prístupy, ktoré by dovoľovali definovať ich iba na základe jazykových črt (Thomason 2001a; 2001b: 8328).

Vedecky skúmateľná oblasť, kde sa jazyky stretávajú a ovplyvňujú, je veľmi rozsiahla. Vybrané aspekty daného problému opísal M. Hovančík (2012) nasledovne: „*Avšak jedna vec, ktorá spája kontaktné jazyky vo všeobecnosti, je fakt, že ich gramatická štruktúra a lexika nemôže primárne poukazovať na jeden pôvodný jazykový zdroj. Kontaktné jazyky preto chápeme ako produkt postupného vývinu: v každom štádiu vývinového procesu je celý jazyk prenášaný z generácie na generáciu, ale počas dlhého obdobia sa naakumulovalo toľko vzájomných črt, že často z pôvodného jazyka ostáva veľmi málo znakov na to, aby bol jeho pôvod klasifikovaný adekvátne.*“

Niektoré výsledky Benedekovho výskumu slovenských nárečí v Bihore podrobil (v polovici 90. rokov minulého storočia) kritike slovenský jazykovedec P. Rozkoš, pôvodom z Rumunska. Podľa jeho názoru sú Slováci v bihorskom kraji nositeľmi nárečí zmiešaného typu, v ktorých dominujú „...*hlavne západoslovenské...*“ (čiže hornotrenčianske alebo tiež kysucké – pozn. autorov) nárečové charakteristiky. V závere jeho štúdie sa objavuje konštatovanie, podľa ktorého „*nemôžeme hovoriť o jednotných stredoslovenských a zmiešaných bihorských nárečiach, lebo medzi nárečiami jednotlivých lokalít jestvujú pomerne veľké rozdiely a nejednotnosti, takže hádam správnejšie bude hovoriť napr. ... o huťanskom slovenskom nárečí, o gemelčičskom slovenskom nárečí a pod.*“ (Rozkoš 1995: 107).

Záver

Zásadný problém, s ktorým sa potýkal G. Benedek vo svojej práci z roku 1963, predstavovalo nekritické prevzatie informácií o pôvode slovenského obyvateľstva v Bihore. To ho viedlo k záveru, že jazykové javy považoval mylne len za východoslovenské, napriek tomu, že tieto sa vyskytujú aj inde na Slovensku. Jeho neskoršie skúmanie mimojazykových prameňov (historických dokumentov z miestnych archívov a cirkevných matrik) ho nakoniec doviedlo k určeniu hlavných kolonizačných ohnísk (Orava, Kysuce, Gemer a Novohrad), z ktorých sa začala imigrácia Slovákov do Bihoru.

Vybrané závery z diela G. Benedeka boli neskôr podrobené oprávnenej kritike zo strany P. Rozkoša. V podobnom duchu možno hodnotiť (iba) rámcový charakter jeho

lingvisticko-historickej analýzy, event. syntézy pre dialektologickú prax. Napriek týmto „pochybeniam“ musíme konštatovať, že Benedekove jazykové práce zostávajú významným (a stále nedoceneným) prínosom pre modernú slovenskú, a v širšom slova zmysle taktiež pre stredoeurópsku vedu. Aj vďaka jeho prácam si dnes vieme utvoriť ucelenejší obraz o pôvode a migrácii bihorských Slovákov, ale aj diferencovanejšie skúmať dejinné súvislosti a súdobé spoločenské procesy, ktoré súvisia s fenoménom slovenskej kolonizácie Bihoru v severozápadnom Rumunsku.

Marec 2013

Literatúra:

- Benedek, Grigore: 1963 Despre un grai slovac mixt din regiunea Crișana (Graiul din Borumlața și Vărzari). *Romanoslavica (Dialectologie)* 7: 219–240.
- Benedek, Grigore: 1970 – Pohľad na slovenské nárečie v stolicích Bihor a Salaj v Rumunsku. *Slavica Slovaca* 5: 76–96.
- Benedek, Grigore: 1974 – Koexistencia rôznych nárečových systémov v slovenských nárečiach v stolicích Bihor a Sălaj v Rumunsku. In: *Slováci v zahraničí* 2. Martin: Matica slovenská: 130–140.
- Benedek, Grigore: 1983 – *Slovenské nárečia v stolicích Bihor a Salaj v Rumunsku*. Martin: Matica slovenská.
- Benža, Mojmir ed: 1998 – *Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Rumunsku – Atlasul culturii populare a Slovacilor din România*. Nadlak: Vyd. Kultúrnej a vedeckej spoločnosti Ivana Krasku.
- Divičanová, Anna – Krupa, Ondrej: 1999 – *Slováci v Maďarsku*. Budapest: Press Publica.
- Granatier, Anton – Třešňák, Ladislav: 1930 – Slováci v rumunském Rudohorí. *Naše zahraničí* 10: 173–177.
- Hamáš, Ľudovít: 1974 – Z dejín Slovákov v Rumunskej socialistickej republike (Slovenské obce v Sedmohradsku – Rudohorí). In: *Slováci v zahraničí* 2. Martin: Matica slovenská: 107–129.
- Hovančík, Miroslav: 2012 – Variantnosť jazyka bihorských Slovákov – <http://learnslovak.szm.com/My%20articles/y%20articles.html> (navštívené 26.12.2012)
- Lenovský, Ladislav: 2006 – O identite a jej kontextoch. In: Čukan, Jaroslav et al.: *Spôsob života a kultúra Slovákov v Bihore. Borumlaka – Varzal'*. Nitra: FF UKF; Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko: 90–103.
- Michalčák, Lukáš: 1995 – Kolonizácia Slovákov v Rumunsku. In: Bartalská, Ľubica – Gracová, Genovéva (eds.): *Slováci v Rumunsku – zborník materiálov z konferencie 7. júna 1995*. Bratislava: Dom zahraničných Slovákov: 22–31.
- Michalčáková, Eva: 1980 – Sťahovanie Slovákov do Sedmohradska a spôsob ich života. In: *Slováci v zahraničí* 6. Martin: Matica slovenská: 159–177.
- Michalčáková, Eva: 1981 – Vnútoraná kolonizácia Sedmohradského rudohoria slovenským obyvateľstvom (1835–1918). In: *Slováci v zahraničí* 7. Martin: Matica slovenská: 176–183.
- Morong, Benedek: 2006 – *Jazykové aspekty folklóru bihorských Slovákov*. Nadlak: Vyd. Ivan Krasko.

- Rozkoš, Pavel: 1987 – Slovenské bihorské nárečia v Rumunsku. In: *Variácie 9*. București: 174–187.
- Rozkoš, Pavel: 1995 – Slovenské nárečia v Rumunsku. In: Bartalská, Ľubica – Gracová, Genová (eds.): *Slováci v Rumunsku – zborník materiálov z konferencie 7. júna 1995*. Bratislava: Dom zahraničných Slovákov: 82–112.
- Sághelyi, Lajos: 1938 – *A magyar üvegesipar története*. Budapest: Budapesti Üvegesek Ipartestülete.
- Sarkadi, Lajos – Winkler, Lajos – Vende, Aladár: 1901 – Bányászat, ipar, kereskedelem és hitelügy. In: *Bihar vármegye és Nagyvárad: Magyarország vármegyéi és városai (Magyarország monografiája)*. Budapest: „Apolló“ Irodalmi Társaság: 291–316.
- Sego, Jozef: 1956 – Slovenské osady v oblasti pohoria Rez (Rumunsko). *Slovenský národopis* 4, 6: 493–500.
- Sirácky, Ján: 1980 – Slováci v Rumunsku a v Bulharsku. In: Sirácky, Ján et al.: *Slováci vo svete I*. Martin: Matica slovenská: 84–92.
- Sveton, Ján: 1943 – *Slováci v europskom zahraničí*. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení.
- Štefanko, Ondrej: 1998 – Slovenské osídlenie v Rumunsku. In: Benža, Mojmir (ed.): *Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Rumunsku*. Nadlak: Vyd. Kultúrnej a vedeckej spoločnosti Ivana Krasku: 15–21.
- Tănăsescu, Anton: 1967 – Caracteristicile declinării substantivelor din graiul Slovacilor de la Marca Huta și Zăuan Băi, județul Sălaj. *Romanoslavica (Lingvistică)* 14: 293–303.
- Thomason, Sarah G.: 2001a – *Language Contact*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Thomason, Sarah G.: 2001b – *Language Contact*. In: Smelser, Neil J. – Baltes, Paul B. (eds.): *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. New York: Elsevier: 8325–8329.
- Tóbiš, Štefan: 1937 – Prechodná jazykovezemepisná oblasť stredoslovensko-východoslovenská. In: *Sborník Matice slovenskej* 15: 104–130.
- Tóbiš, Štefan: 1957 – Členenie a charakteristika gemerských nárečí. In: *Jazykovedné štúdie 2 (Dialektológia)*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV: 86–120.
- Urban, Rudolf: 1930 – *Čechoslováci v Rumunsku*. Bukurešť: Tiskli Šmíd a spol., Soběslav.
- Veres, László: 2006 – *Üvegműveségünk a XVI–XIX. században*. Miskolc: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság igazgatója.

Ďalšie zdroje:

- Matriky zomretých: 1838–1879 – rímskokatolícky farský úrad Nová Huta. Depon. archív rímskokatolíckeho biskupstva, Oradea.
- Spisy č. D 3029b Bodonospataka. Depon.: Archív rímskokatolíckeho biskupstva, Oradea.
- Spisy č. D 3042 Széplak – Baromlak. Depon.: Archív rímskokatolíckeho biskupstva, Oradea.

Contact: Mgr. Juraj Cigáň, PhD. candidate, Nábřežie sv. Cyrila 32, Prievidza, Slovak republic; e-mail: juro.cigan@gmail.com.

Assoc. prof. RNDr. Peter Chrastina, PhD., Department of History, Constantine the Philosopher University, Nitra, Slovak republic; e-mail: pchrastina@ukf.sk.